

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

Cap. III. De varia diei, ac noctis divisione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

&c, (z) *orantes in omni tempore; & (a) sine intermissione orate.* Ergò illius oratio omni hora acceptabilis erit, qui necessaria sibi ad salutem perseveranti animo postulabit. Vt enim scribit (b) Antiochus, In omni re captanda semper est opportunitas temporis præterquam in oratione. Nunquam enim intempestiva potest esse oratio, sicut scriptum est: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Iphis verò Cabalisticus clausæ sunt januæ orationis, ut unus ex illis R. (c) Eliezer in libro Berachoth, id est benedictionum, fatetur: nam à die, inquit, quo templum fuit destructum, orationis portæ clausæ sunt, ut dicit in Lamentationibus Hieremias, *Cum clamavero, & rogavero, exclusit orationem meam.*

CAPUT III.

DE VARIA DIEI AC NOCTIS DIVISIONE.

§. I.

Quid dies, quid nox sit, Prima diei divisio in naturalem, & artificialem. Diei civilis initia apud varias gentes. Horæ nomen æquivocum.

QUONIAM divinis persolvendis officiis certæ sunt horæ à sanctis Patribus assignatæ, vix intelligi poterunt, quæ de illis dicturi sumus, nisi prius explicentur varii antiquorum ritus circa diei ac noctis divisionem. Initio autem mundi facta est diei, noctisque alternatio, per præsentiam & absentiam lucis. Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit. Hinc (a) Pindarus in olympiis diem vocat filium Solis, & (b) Hesiodus in Theogonica, ex Erebo & Nocte natum diem.

z. 1. Theff. 5. 16. z Ephes. 6. 18. b Antioch. hom. 91. c R. Eliezer apud Hieron. à S. fide lib. 1. de perfidia Judæorum c. 12. Thren. 3. 8. a Pind. olymp. od. 2. v. 59. b Hesiod. Theog. v. 124.

asserit, quod post noctem dies sequatur. Non est autem omittendum hoc loco, quod observat (c) Athanasius. A creatione mundi usque ad Christum præcessit dies, sequuta est nox; dicit enim Scriptura, (d) *Fiat lux, & facta est lux, vocavitque Deus lucem diem, & tenebras noctem.* A Christi verò adventu nox diem præcedit: nam à vespera incipientes solemniter celebramus dies sequentes. Ratio discriminis est, quia primò fuit posita lux, at nos à luce defecimus ad tenebras, à Dei scilicet cultu ad errores, & idola. Ex eo verò tempore, quo Sol justitiæ Christus Deus noster ex tenebris errorum ad lucem divinæ cognitionis nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce terminum constituimus. Dies, ait (e) Isidorus, in principio operum Dei lumen habebat exordium ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem progredimur, ut non dies obscureretur in noctem, sed nox luceat in diem, quia à delictorum tenebris liberatus homo, ad lucem fidei scientiamque pervenit. Speusippus in Platonicis definitionibus: Dies, inquit, est solis iter ab ortu ad occasum. Aurora diei principium, primum à sole lumen. Meridies tempus, in quo umbræ corporum quam brevissimæ sunt. Nox umbra diei contraria, solis privatio.

II. Sed tam diei, quam noctis multiplex distinctio est. Vulgus Scriptorum diem dividit in naturalem, & artificialem. Naturalis dicitur esse horarum 24 quibus semel circumvolvitur cælum. Hæc diei appellatione etiam noctes intelliguntur, ut cum dicimus ægrotasse aliquem per dies viginti, vel cum hoste pactas inducias dierum decem. Nomen diei accepit à parte meliore. Ideò Heracletus apud (f) Senecam dixit. Unus dies par omni est. Nam si dies tempus est 24. horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies

c Athan. in qq. sac. Script. qu. 54. d Gen. 1. 3. e Isidor. lib. de nat. rerum cap. 1. f Seneca ep. 12.

perdidit. Mensura viginti quatuor horarum, inquit (g) Ambrosius, unius diei tempus est. Artificialis est, qui cursu solis ab ortu ad occasum definitur, cui contraria est nox ab occasu solis ad ortum. Hæc dierum divisio & observatio, communis est apud omnes nationes, sed vocabula diversa sunt. Nam (h) Censorinus, & alij veteres, quos quidam (i) recentiores sequuntur, diem 24. horarum civilem, & artificialem vocant: diem verò ab ortu ad occasum naturalem. Ego verba ætatis meæ scribo: quod dictum volui, ne antiquitatem spernere, quæ modesta, & venerabilis est, aut recentiorum voces omittendo quasi cum matrè Evandri loqui videar, ut Phavorinus apud (k) Gellium, & Avienus apud (l) Macrobius faceret dixerunt. Repeto. Prima divisio diei est in naturalem 24. horarum, & artificialem ab oriente sole ad eundem occidentem. De hac dierum partitione (m) Geminus Rhodius antiquus Auctor, qui vivebat Romæ ætate Ciceronis, in elementis Astronomicis *περι ημερας και νυκτις* sic scribit: Dies dicitur dupliciter. Uno modo tempus illud, quod est ab ortu solis usque ad occasum: altero modo dies dicitur tempus, quod est ab ortu solis usque ad proximum ortum solis. Est autem dies juxta secundum modum conversio mundi, & ortus ejus arcus, quem Sol peragrat, dum in conversione mundi movetur contra mundum. Secundum alterum modum mensum dicimus esse dierum 30. annum verò dierum 365. & unius quartæ. Non sunt autem per omnes regiones, & urbes eadem magnitudines dierum; sed iis, qui versus septentrionem habitant, majores fiunt dies, minores verò qui versus meridiem.

III. Romani veteres diem legitimum, & naturalem inchoabant à media nocte, & sequentis noctis media

g Ambros. lib. 1. exam. cap. ult. h Censor. de die natali cap. 10. i Tiraquel. de utroque tractu §. 1. gl. 11. David Origanus in Ephemeridum introd. par. 2. c. 5. k Gell. lib. 1. c. 10. l Macr. lib. 1. Satur. cap. 5. m Geminus cap. 5.

parte terminabant. Id etiam nunc servat Ecclesia, quoad jejunia, & ciborum abstinenciam. Ab eodem puncto mediæ noctis diem auspicantur Theologi, qui circa montem Athon versantur, ut scribit Theodorus (*n*) Gaza, quod credant eâ hora Christum resurrexisse. De hoc civili Romanorum die plura (*o*) Gellius vir elegantissimi eloquii, ut eum vocat (*p*) Augustinus, & multa ac facundæ scientiæ, & Gellii exscriptor (*q*) Macrobius. Ejus plurimas rationes adducit (*r*) Plutarchus. Cur, inquit, diei principium sumunt à mediâ nocte? an quia Reip. institutio principio fuit militaris in re autem bellica multa noctu capiuntur consilia? An quemadmodum meridies finis est publicas & serias res agendi, sic noctem intempestam actionum omnium initium statuerunt? An quia ortu & occasu solis, principium & finis diei diffiniri non possunt, multa adhuc luce manente post occasum, & multa item incipiente ante ortum? Tametsi enim Mathematici diei ac noctis discrimen in appulsu centri solis ad Horizontem constituent, plerique tamen sensus arbitrio diem protrahunt à primis ad ultima crepuscula. Restat igitur, ut pro principio diei illum temporis articulum sumamus, quo sol vel in medio cœli est, vel in opposito ejus puncto. Hoc autem posterius melius congruit. Sol enim à meridie versus occasum à nobis fertur: à mediæ noctis puncto versus ortum ad nos. Hæc ille. Athenienses, quos nunc Itali sequuntur, itemque, ut (*s*) Origanus asserit, Silesii, Bohemi, Austriaci, & Marcomanni, ab occasu solis ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus, unum diem esse dixerunt. Babylonii, & Persæ olim, nunc & Noribergenses, inter duos solis exortus diem esse existimarunt. Umbri, Ægyptii, Arabes: nunc Galli, Hispani, & magna pars Germaniæ à meridie in meridiem unius diei spa-

n Theod. Gaza lib. de mensibus. *o* Gell. lib. 3. c. 2. *p* August. lib. 9. de civitate Dei cap. 4. *q* Macrobi. lib. 1. sat. cap. 3. *r* Plutarch. in qq. Romanis. *s* Origan. in eph. introd. p. 1. cap. 5.

tium constituunt. Hoc initium diei Astronomi sibi sumpserunt, quod à meridiano circulo proficiscatur, qui cum fixus & immutabilis sit, certum diei principium designat. Sed variant in accipiendo puncto meridiei. Alphonsi Regis tabulæ à meridie diei antecedentis exordiuntur, ut primam diem Januarii à meridie postremæ diei Decembris. A sequente inchoat diem Tycho Brahe, ut primum Januarij diem à meridie, quæ ipsas Calendas incurrit. Copernicus Romanorum consuetudine à media nocte ad mediam noctem diei cursum in suis astrologicis observationibus usurpat. (t) Ecclesia eundem diem esse dicit, quoad indulgentias & festivitates, à primis Vesperis usque ad occasum solis diei sequentis: quoad judicia, à mane usque ad tenebras. Aliter fictione juris determinatur dies quoad ordinem collationem. Judæos à vespere in vesperam florente eorum Rep. diem computasse ostendit (u) Baronius: quos tamen (x) Chrysostomus, reprehendit tamquam Scripturæ prævaricatores, quæ diem diffinit ab ortu solis ad ortum, ut ipse colligit ex capite primo Genesios. Discrepabant ab aliis gentibus in dierum computatione Galli veteres, & Germani. Nam de istis hæc scribit (y) Tacitus: Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant: sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem videtur. De illis (z) Cæsar. Galli omnes ab Dite patre se prognatos prædicant, ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt: & dies natales, & mensium, & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. Naturalis autem diei constitutio non nisi quadruplici initio supputari potest. Nam diei principium ab aliquo puncto secundum naturam maximè noto desumi debet: sunt autem hujusmodi puncta quatuor totidem anni punctis correspondentia. Ortus solis ad æquinoctium vernale

z c. 2. de feriis cap. consuluit, de off. & pot. jud. deleg. c. literas, de temp. ordin. u Baron. an. 34. nu. 33. x Chryf. hom. 5. in Genes. y Corn. Tacitus de morib. Germanorum. z Cæsar. de bello Gallico lib. 6.

refertur, occasus ad autumnale: Meridies solstitium æstivum respicit, media nox hyemale.

IV. Has quatuor anni partes horas vocant multi Scriptores. (a) Isidorus Pelusiota, Circularis, ait, est figura temporis, quippè cum dies circumvolvatur in hebdomadam; hebdomada autem in mensem, mensis verò in annum, rursusque in eadem signa, quæ peragravit, restituantur. Hanc ob causam alibi quidem coronam anni, alibi verò rotam generationis Scriptura appellavit; circuli namque, & coronæ, & rotæ eadem est figura, quod quatuor horæ, videlicet vernum tempus, & æstivum, & autumnale, & hybernum, invicem quodammodo manus connectant, & annum circumvolvant, atque in optimam quandam choream ducant. Sanctus (b) Eustathius Archiepiscopus Antiochenus & Martyr, explicans illud Geneseos, Vt sint in signa, & tempora, Tempora, inquit, horarum, sive temporis ipsius mutationes, ac vices, hyemis scilicet, veris, æstatis, autumnus, intelligendas esse censemur. Flavius item (c) Philostratus in Iconibus horas accipit pro anni tempestatibus. Ita passim Poëtæ Græci. (d) Pindarus in olympiis horas floribus abundantes dixit pro vere. Roseam veris horam lego in (e) Anthologia. (f) Oppianus veris horam in Halieuticis, siticulosam Syrii horam ibidem; hyemis horam in Cynegeticis posuit. Æstivam horam dixerunt (g) Nonnus in Dionysiis (h) Hesiodus in operibus pro æstate. Iniquam hyemis horam scripsit (i) Calaber in Paralipomenis, itemque (k) Musæus in Erotopagnio, & (l) Nonnus in paraphrasi Evangelii secundum Joannem. Est igitur horæ nomen æquivocum. Apud (m) Suidam significat venustatem, occasionem, curam, sollicitudinem, quatuor anni

a Isid. Pelus. lib. 4. epist. 1. b Eustath. comment. in Hexam. c Flav. Philostr. in Icon. initio lib. 1. & in fin. 2. d Pin. d. olymp. od. 13. v. 12. e Anthol. lib. 1. cap. 91. f Opp. Halieut. l. 1. v. 459. Ibid. lib. 3. v. 47. Cyneg. l. 3. v. 308. g Nonn. Dionysiac. lib. 12. h Hesiod. v. 282. i Q. Calab. Paralip. lib. 8. v. 51. k Musæus v. 293. l Nonn. in Jo. 10. v. 81. m Suidas V. Hora.

tempesta-

tempestates, tempus opportunum, & duodecimam diei partem. Apud veteres accipitur hora pro cujuslibet temporis parte. (n) Virgilius.

Numquam te crastina fallat

Hora, neque insidiis noctis capiere serena.

Propertius (o) *Cum fuerit multis exacta trientibus hora.*

Horatius. (p) *Te flagrantis atrox hora canicula*

Nescit tangere.

Valerius (q) Flaccus in Argonauticis introducit Iasonem sic Medæ jurantem, *Per has nostri juro discriminis horas.* Sic etiam apud D. (r) Hieronymum, captivum se interficere cogitantem adjuravit mulier, Ego te per Iesum Christum, per hujus horæ necessitatem rogo, ne effundas sanguinem tuum in sanguinem meam. (s) Marcus Antoninus Philosophus, & Imperator, O natura rerum, inquit, quicquid tibi convenit, id omne mihi convenit; omne id fructum meum puto, quod tuæ ferunt horæ. Horam quoque pro die ponit Virgilius in hoc versu: (t) *Hic alienus oves custos bis mulget in hora.*

Legendus item hac de re (u) Julius Pollux in Onomastico, Agrætius libello de sermone Latino, & ex recentioribus Petrus (x) Gregorius Tholosanus in Præludiis optimi I. C. Ipsos annos prisca Græcorum lingua horas dictos asserit (y) Plutarchus in Symposiacis. (z) Alii ad Ægyptios hanc referunt nominationem, eo quod Solem Horum vocent. Est & Dea Hora apud Romanos, quam dicunt fuisse Hersiliam Romuli uxorem, quæ post mariti apotheosim in cælum translata Hora vocata sit, ut (a) Ovidius fabulatur, de qua Ennius,

n Virg. 1. Georgic. lib. 3. eleg. 10. o Propert. p Horat. l. 3. od. 13. q Val Flaccus l. 7. Argonautic. r Hieron. in vita s. M. Anton. lib. 4. de seipso. s Virg. ecl. 3. u Jul. Pollux lib. 1. x Tholosan. lib. 4. cap. 1. y Plutarch. lib. 5. qu. 4. z Macrobius. lib. 1. cap. 21. a Ovid. Metamor. lib. 14. in fine.

Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini.

§. II.

Hora unde dicta. Figmenta Poëtarum de Horis. De usu Horologiorum apud veteres. Horæ olim nunciate à servis. Verus dies Christus est.

I. **S**unt qui horas à Sole dictas putent, Ægyptij enim, ut dixi, solem Horum vocabant. Alij à luce, quæ Hebraicè אור Hor vocatur, horas quasi lucis partes denominant. Quidam malunt $\alpha\pi\omicron\ \tau\omicron\ \omicron\ \rho\omicron\upsilon$, quod terminum significat, deduci: sive ab $\omicron\ \rho\iota\zeta\epsilon\upsilon$, quod est terminare, dividere, diffinire. Porro de Horis multa suo more fabulantur Poëtæ. Fingit (a) Ovidius Horas puellas esse, quæ Soli ministrent, easque (b) Homerus cæli janitricem facit, quia tempora moderantur, è cæli solisque motu pendentia. Chrysippus apud (c) Senecam ait Horas Gratiarum sorores esse, sed natu majores. Nascenti Auroræ inservire Horas, canit (d) Smyrnæus in Paralipomenis. Easdem futurorum nuncias esse, Bacchum coronasse, & cæli phalanges adversus Typhæum armasse tradit (e) Nonnus in Dionysiæis. Item Horas dedisse ubera Serenæ uxori Stiliconis, fabulatur Claudianus in ejus Panegyrico. Apud (f) Apuleium in nuptijs Psyche Horæ ministrabant. Rursum (g) Homerus in hymnis Horas vocat sapientes, Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerem susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circu-

a Ovid. lib. 2. met. b Hom. Iliad. 8 v. 393. d. Il. 5. v. 750. c Senec. de benef. lib. 1. cap. 3. d Coïnt. Smyrn. l. 1. Paralip. v. 48. e Non. Dionys. l. 1. v. 224. & initio lib. 9. f Apul. lib. 6. ubi quedam Philippus Beroaldus. g Hom. hymn. in Apoll. v. 194. & hy. 2. in Venerem.

lares, suaves, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cœlis terrisque gratificantes, & inculpatas. Panyasis Poëta apud (h) Athenæum primam in mensa potionem Gratiis, Horis, & Baccho tribuebat: atque ibidem commemorat Athenæus in Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod Horæ fructus vitis nutriant, & ad maturitatem perducant. (i) Hesiodus in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Vt enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Evangelio, (k) *Nondum venit hora mea: & sciens Iesus, quia venit hora ejus.* (l) Theocritus horas tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid novi ferentes hominibus. (m) Philostratus in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, fervensque præ cursu gena, & una salientes oculi, fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic (n) Georgius Pisides concinit:

*Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digitosque conferentium inter se suos,
Vitæ decoræ ut choream agant pulcherrimam.*

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Jovis capite insident, nam ejus nutu temporum vices decurrunt. Olen Poëta apud eundem in Corinthiacis ab Horis educatam Junonem scriptum reliquit. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphii describit Athenæus libro quinto *de sympo.* Iphis Horis divinos honores habitos ab Atheniensibus, narrat iterum

h Athenæus initio lib. 2. diphosoph. i Hesiod. Theog. v. 900. k Ioan. 2. 4. Ibid. 13. 1. l Theocrit. Idyll. 15. v. 104. m Philost. in Icon in fine lib. 2. n Georg. Pisd. Cosmurg. v. 282.

(*v*) Pausanias, unamque vocat Carpon, alteram Thal-
 loen: tertiæ nomen non dixit. (*p*) Phornutus libro
 de natura Deorum, Ab Horis, inquit, omnia bona,
 quæ nobis adsunt, custodiuntur, & servantur. Vna
 Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem: al-
 tera Dice, id est iustitia, quod jure contententium li-
 tes dirimat: tertia Irene, id est Pax, quasi ratione,
 & non armis lites consopiat. Alia Horarum nomina
 (*q*) Hyginus, & ex eo Lilius (*r*), Gyraldus recensent.
 Nunc communiter accipitur hora pro his spatiis, in
 quæ dies dividitur. Ante Palamedem nec horas, nec
 horologia fuisse Philostratus in Heroicis commemorat;
 Cæterum Claudius (*s*) Salmasius in Plinianis exercita-
 tionibus proluxa & odiosa disputatione conatur ostende-
 re nullum apud veteres Horologij usum, nec diem in
 horas tributum ante Magni Alexandri tempora fuisse.
 Confutat ejus conjecturas doctissimus vir Dionysius (*t*)
 Petavius in Auctario operis omni laude dignissimi de
 doctrina temporum, monstratque florente Græcia di-
 visionem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad
 Græcos ab Ægyptijs manasse, scribit Herodotus in Eu-
 terpe.

II. Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim
 horarum nomine processit, sed aut partium, aut signo-
 rum, ut Julius (*u*) Pollux refert ex Menandro. Conges-
 sit Plinianus exercitator quæcunque de horis, & Horo-
 logiis apud priscos Scriptores reperiuntur. Ipsum legat,
 qui hæc fusius scire, ejusque loquacitate patientiam
 exercere desiderat. Scioterici Horologij primus inven-
 ter in Græcia celebratur à (*x*) Plinio Anaximenes Mi-
 lesius: sed Laërtius, & Suidas Anaximandro ejus præ-
 ceptori hanc inventionem tribuunt. His tamen anti-
 quior ducentis ferè annis fuit Achaz Rex Judæorum,

v Pausan. in Bæoticis. *p* Phorn. de natura deor. cap. 29. *q* Hyg. in fabul.
 18. *r* Gyr. de diis gent. synt. 13. *s* Claud. Salmasius in Plin. exercit. pag. 632.
 usque ad 6; 8. *t* Petav. lib. 7. variar. dissertationum cap. 7. 8. 9. *u* Jul. Pollux.
 lib. 1. Onomast. c. 8. *x* Plin. lib. 2. c. 76.

eius solare Horologium commemorat (*γ*) Scriptura. Romæ indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nasica Horologia introduxit anno Urbis 595. si vera (*z*) Plinius refert. Ctesibium Alexandrinum Horologia hydraulica mira ratione reperisse narrant (*a*) Cicero & Vitruvius, itemque (*b*) Athenæus ex Aristocle libro de choris: usum verò Clepsydrarum in Urbe Achanta trans Nilum incœpisse docet (*c*) Pierius in Hieroglyphicis. Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto, his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, urget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius (*d*) Thyanæus coram Domitiano causam dicturus esset, Quanta aqua, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, Si quodcunque causa exigit, dicere me sinas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. (*e*) Plinius junior cum causam cujusdam Proconsulis egisset in Senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma; eleganter (*f*) Petavius docet in notis ad Dionem Synesij. Eamdem sic describit (*g*) Apuleius. Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim deflua infusa aqua, populum sic adorat. Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis usos, refert Matthæus (*h*) Riccius in historia Sinarum. Extat non inelegans (*i*) Symposii ænigma de clepsydra minus rectè à quibusdam de ratione explicatum.

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,

Ius avidæ linguæ, finis sine fine loquendi,

Ipsa fluens dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

γ 4. Reg. 20. & Isai 39. *z* Plin. lib. 7. cap. 60. *a* Cic. 2. de natura deor. Vitruvius l. 9. c. 9. *b* Athen. lib. 4. c. 24. *c* Pier. hierog. lib. 6. cap. 4. *d* Philostr. de vita Apollonii lib. 8. cap. 1. *e* Plin lib. 2. ep. 11. *f* Petav. pag. mihi 20. *g* Apul. initio lib. 3. *h* Riccius hist. Sinarum, lib. 1. *i* Sympos. num. 69.

Narrat (*k*) Saccus in Historia Ticinensi, Severinum Boëthium primum fuisse, qui Horologia libratis ponderibus Romæ componi curârit. (*l*) Cassiodorus libro primo variorum, duo Horologia mirabilis structuræ describit; unum, ait, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia pervagari. Alterum ubi solis meatus sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poëta apud (*m*) Athenæum in quodam convivio patinam superbam advectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cœli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodiaci in orbem disposita, & super illa convenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium, quod à Sultano Babylonæ, Friderico secundo Imperatori dono datum refert (*n*) Spondanus, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatiis observabant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicabantur. Chromatius quoque Præfectus in (*o*) actis S. Sebastiani, Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur, & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu, rationis ministerio, & calculi supputatione prævidentur. Iam multa fabricantur Horologia, non solum horas, solique motus, & siderum indicantia, sed quæ diversis librata ponderibus varii generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carovagius bove capitosior, oculis emissitiis, ore exporrecto, & lingua blæsus, si (*p*) Sacco Ticinensium Historico credimus, unum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, ut qua quisque statuisset hora, noctu ere sonan-

k Bernardin. Saccus hist. Ticin. lib. 7. *l* Cassiod. lib. 1. var. epist. 45. & 46.
m Athenæus lib. 2. cap. 18. *n* Spondan. an. 1232. *o* Apud Bollandum 20. Jan.
 c. 16. Saccus hist. Ticin. lib. 1.

te expergisci posset, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subjectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat (q) Cardanus, Horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas utebantur, ut scribit (r) Josephus. Idem nunc faciunt Turcæ clamore è turri sublato. Antiquiores monachi, teste (s) Cassiano, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses observasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca (t) Cluniacensi. Diurnarum verò precum horam ut dignoscerent, sole sereno aut proprii corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio umbrarum projectiones inspiciebant: cælo autem nubilo Clepsydris veterum more utebantur, sicut tradit in divinis lectionibus (u) Cassiodorus. Porro modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmodiæ ostendit (x) Petrus Damianus; Vt quodcumque, inquit, solis claritas, sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmodiæ, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologii verò mechanici primum inventorem Silvestrum Secundum fuisse, ex Monacho Floriacensi Pontificem summum, tradunt (y) nonnulli, sed mala historiæ fide; nam Persiæ Regem dono misisse huiusmodi Horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Silvestrum, refert (z) Aimoinus de gestis Francorum. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primum auctorem mechanici Horologii ignotum esse.

q Cardan. de subtilitate. r Joseph. de bello iud. lib. 5. cap. 9. s Cassian. lib. 2. c. 17. t Biblioth. Cluniac. pag. 448. u Cassiod. div. lec. cap. 30. x Petr. Damianus opuse. 13. cap. 17. y Vincen. spec. hist. lib. 24. cap. 98. Arnold. Vvion. ligni vitæ lib. 5. cap. 72. z Aimoin. l. 4. c. 95.

III. Apud Romanos servi erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. (a) Martialis de hac re hi versus sunt:

*Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Iam conviva mihi, Ceciliane, venis.*

Satyricus (b) quoque de hoc ritu sic canit,
Quem dicat venisse puer, quos nunciet horas.

Eandem consuetudinem commemorant (c) Seneca, Marcus Varro, Suetonius, & alii. (d) Artemidorus Daldianus actiones, impetus & motus ab Horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseverat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, ut ait (e) S. Zeno, cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses serviunt in Prophetis, quem Evangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cujus claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, ut in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat omnem hominem sedentem in tenebris, & umbra mortis. O quando veniam, & apparebo, Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem jucunditatis & lætitiæ; diem quem tu fecisti, ut exultemus, & lætemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem votis omnibus expetendum! caret horis, & tenebris dies ille, jugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat il-

a Martialis, lib. 8. b Juven. sat. 10. c Senec. de brevitate vite cap. 10. Varro l. 5. de ling. Latina. Suet. in Domitiano. d Artemidor. de interpret. somniorum, l. 3. c. 67. e Zeno serm. 1. de Pascha.

lum. Atque utinam ad diem illum post tenebras hujus mundi perduci citius merear, tunc enim gaudens & exultans, non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

M E T R U M VI.

Tempora precipiti glomerantur concita cursu,
 Et refluunt gyris noxque, diesque suis,
 Atque ut bisseis finitur mensibus annus,
 Sic totidem spatiis dividit hora diem.
 Dividit hora diem, justis & partibus aequat,
 Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
 Vda prius siccos signavit clepsydra soles,
 Et secuit calidos frigida meta dies,
 Scilicet impulsis agitur solibus orbis,
 Et refluxis annus precipitatur aquis.
 Tum coepit tenues percurrere tempus arenas;
 Omnia nam rabido frangere dente solet.
 Mox quia sunt umbris humana simillima, gnomon
 Innuit umbroso tramite lucis iter.
 At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
 Secula, ferratis aufugit hora rotis.
 Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
 Admonet ad duram nos properare necem.
 O quicumque dies docuisti hac arte secari,
 Scito: non omnes hac monumenta juvant.
 Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
 Aut cur dissimili mobilitate viget?
 Flet quidam longo sua duci stamina filo,
 Dum cupit aeterni Regis amore frui.
 Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
 Cur mihi contractis præterit hora rotis?
 Nempe licet motum mensuret temporis hora,
 Non tamen affectus queis agitur amor.

Credite: dilato cruciantur tempore amantes,

Estque illis anno longior una dies.

O igitur quando fugitivi temporis expers,

Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruam?

Illam dies tenebris, horisque ac sine carebit,

Vnicam si quando fulserit illa dies.

S. III.

*Secunda divisio diei naturalis antiquo Romano-
rum more. Tertia divisio diei, & noctis artificia-
lis. Cur divisa dies in 12. horas. De horis equali-
bus & inaequalibus. In vicissitudine diei, &
noctis relucet mirabiliter Dei providentia.*

I. **S**ECUNDA divisio diei plura noctis & diei tempora subnotat, propriisque discernit nominibus, quæ apud Poetas, aliosque Scriptores passim observata inveniuntur. Ea omnia suo ordine (a) Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus quod huic proximum est, vocatur de media nocte, sive mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Conticinium, cum & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, sive crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur mane, cum sol videtur, & dies jam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est medii diei nomen. Inde tempus occiduum, sive pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas, novissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet ejus stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porrò crepus-

a Macrobius. lib. 1. Sat. cap. 3. b Censorinus. de die natali cap. 19.

culum vespertinum. Post sequitur tempus, quod Antiqui primæ facis dicebant, vel prima face; sive quia tunc primum accendebantur faces, & luminaria: sive quia ut observat vir reconditæ eruditionis Joannes (c) Brodæus, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde concubium dicitur, cum itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam (d) Varro noctis meridiem vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diæi civilis à Romanis observata divisio. Noctis partes eleganter describit Philosophus (e) Medaurensis. Ecce, ait, crepusculum, & nox provectora, & nox altior, & deinde concubia altior, & jam nox intempesta. Tum noctis inducias cantus perstrepebat cristatæ gallorum cohortis. His vocibus τὸ νυκθίνερον, ut aiunt Græci, hoc est spatium lucis, atque noctis, à priscis Auctoribus passim describitur.

II. Tertia divisio diem, ac noctem artificialem in suas quoque partes distribuit. Diem artificialem intelligo præsentiam solis super terram, à reali ipsius ortu usque ad occasum. Possunt equidem tam matutina, quam vespertina crepuscula, cum sint media inter diem, & noctem, ad utrumque referri, de qua re disputant (f) Theologi: Jurisque civilis, & Canonici Interpretes. Sed ut omissis controversiis clarè, & distinctè in hoc tractatu procedam, ego diem artificialem cum Mathematicis definitio ab illo puncto, quo sol realiter secundum corpus & substantiam suam super Horizontem emergens nobis exoritur, ad illud punctum, quo Horizonti nostro absconditus hemisphærium istud suo corpore deserit, etiamsi radiis suis; &

c Jo Brodæus l. 4. miscell. c. 33. d Varro in Marcipore. e Apuleius libro 2. metamorph. f Theologi in 4. sent. distin. 13. D. Thom. 3. p. 9. 51. art. 4. ad 2. & qu. 83. art. 2. Legistæ ad l. more Romano ff. de feriis, & l. 2. §. 1. ff. de verborum signific. Canonistæ cap. si perfoctens, de homicidiis, & c. consuluit, de off. & potest. Jud. delegati solid. Ripa de noct. temp. c. 3. M. Ant. Natta consilio 469.

virtute adhuc illuminet. Noctem similiter esse dico ab occidente sole ad orientem, omne id medium tempus ipsa vespertina, & matutina crepuscula comprehendens. Et dies quidem secundum quosdam (g) in mane, & vespere dividitur; in tempus scilicet antemeridianum, & pomeridianum: quo sensu horam pomeridianam pro vespertina, & serotina; & Janum Consulium pomeridianum nuncupatum reperies apud Adrianum Turnebum in Adversariis. Vel secundum alios (h) in mane, meridiem, & supremum. Mane usque ad horam ante tertiam producitur; meridies usque ad horam ante nonam; supremum usque ad solis occubitus. Omnes verò Antiqui tam diem, quam noctem in duodecim horas dividere consueverunt. Hujus partitionis rationem affert Galenus, quem laudat, & explicat Hieronymus (i) Magius multæ antiquitatis homo in variis lectionibus. Porro, inquit, numerum hunc duodenarium tamquam omnium utilissimum delegerunt. Dimidium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus usque ad vigesimum quartum continere videtur. Hunc etenim tamquam longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum veluti commoderatum judicantes, in tot particulas totius diei tempus diviserunt. Hanc autem partitionem ex usu esse alii multi & Romani ipsi experientia comprobantes atque utentes ostendunt. Si quidem hæreditatem omnem, cum testamentum condunt, in 12. portiones distribuunt: & pondera, ac mensuras, quibus in vita opus est, in 12. partes dividunt. Hæc Galenus. Quod autem de 12. partibus hæreditatis dixit, habetur in (k) Institutionibus Justiniani Imperatoris li-

g Suidas v. Hæc. Cenforin. de die nat. Ægid. in exam. p. 2. Turneb. libro 18. cap. 17. h Isidor. libro 5. orig. Beda lib. de rat. temp. c. de die. i Magius l. 1. c. 15. Galen. l. de cujusque animi peccatorum noticia. k Instit. de hæredibus instituendis §. Hæreditas.

bro secundo. Alii sectionem diei in horas 12. constitutam referunt à Mercurio illo Trismegisto, quem fuisse Jetro Madianitarum Sacerdotem & Regem, atque Philosophum, socerum Moysis contendunt Hebræi apud (l) Franciscum Georgium Venetum. Hic cum observasset quoddam animal, de quo (m) Horus Apollo, & Pierius in Hieroglyphicis, & Damascius in vita Isidori apud (n) Photium, duodecies in die, (sic pax naribus) lotium emittere, ex illo duodenario mictu in totidem partes diem distinxit. Mihi fabulam redolere videtur hæc fœtida horarum institutio, quam tamen tacitus præterire nolui, quod eam primi nominis Auctores referant, & probent. Aiunt autem Cynocephalum in æquinoctiis tantum, ælurum singulis diebus duodecies mingere, & horas hac ratione indicare. Nec minus ridenda, & inter fabulosa figmenta numeranda videtur hac parte subtilior quorundam observatio, qui ex cœli dimensione in 12. partes, secundum musicas proportiones horas item 12. adinventas existimant.

III. Solidior ratio petenda à Mathematicis. Hi ex circuli æquinoctialis conversione, itemque ex ortu, & occasu signorum, horarum constitutionem desumunt. Sunt autem signa 12. Zodiacum circulum, quem ideò signiferum vocant, in 12. partes æqualiter dividunt. Horum nomina poëticiis fictionibus celeberrima hæc sunt. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces. Quodvis signum in 30. gradus dividitur, quare cum signa sint duodecim, in toto Zodiato 360. gradus continentur. Hic circulus obliquitate sua dierum ac noctium inæqualitatem, omniumque temporum vicissitudinem causat: dirimit totum cœlum in duo hemisphæria, & est regula, & mensura motus pla-

l Fr. Venet. tom. 1. problem. sac. Scripturæ sec. 6. prop. 356. m Hor. Apollo lib. 1. hierog. l. 15. Pierius lib. 6. c. 4. n Phot. Cod. 242.

netarum, qui fit ab occasu in ortum. Alium item circulum describunt Astronomi in sphaera, quem vocant Aequatorem, sive Aequinoctialem ab utroque mundi polo aequaliter distantem, & in gradus etiam 360. divisum. Hujus officium est diem artificialem nocti adaequare, cum sol per illum transit, quod bis in anno contingit, initio scilicet Arietis, & Librae: Tempus quoque, primumque motum ab ortu in occasum spatio 24. horarum dirigere, & mensurare. Ex his duobus circulis duo genera horarum constituuntur, quorum unum ad Aequatorem, alterum ad Zodiacum refertur. Primi generis horae dicuntur aequales, & aequinoctiales, & unaquaeque earum est vigesima quarta pars diei naturalis, continens illud temporis spatium, quo 15. gradus circuli aequinoctialis oriuntur, qui circulus, ut diximus, est graduum 360. & semel in die totus ascendit, & circumagitur super Horizontem. Aequales vocantur, quia semper ejusdem sunt quantitatis: aequinoctiales, quia ex motu uniformi dicti circuli desumuntur. Secundi generis horae inaequales, planetariae, naturales, & temporariae nuncupantur. Harum intelligentia difficilior est, dupliciter enim accipi possunt. Primo pro eo spatio temporis, quo medietas unius signi super Horizontem emergit. Semper enim sex signa oriuntur in die, & totidem in nocte, sive dies brevissima, sive longissima sit. Ea signa, quae recte oriuntur, tardiores habent motum: ea quae oblique, velociorem. Quae vero signa recte, quae oblique orientur, ex his versibus cognosci potest.

Recta meant, obliqua cadunt à sidere Cancrì

Donec finitur Chiron: sed cetera signa

Nascuntur prono, descendunt tramite recto.

Quam doctrinam (o) Scotus Poëta eterodoxus nobiliori hoc carmine conclusit.

Ergò via surgunt flexa, caper, hydria, pisces:

a Georg. Buchanna, lib. 4. sphaera,

DIVINÆ PSALMODIÆ. CAP. III. 95

*Dux ovium , taurusque minax , geminique puelli.
 Ast cancer , Nemeesque pavor , virgoque malignæ
 Desertrix terra , speciesque bilancis , & acer
 Scorpio , Centaurusque truci spectabilis arcu:
 Conscendunt recto cœlum sublime meatu.*

Sex itaque signa à Cancro ad Capricornum , quæ in sphaera obliqua recte oriuntur , & obliquè occidunt , dies longos faciunt , & noctes breves ; reliqua sex signa , quæ obliquè oriuntur , & rectè occidunt , dies breves faciunt , & noctes prolixas. Non igitur oriuntur quolibet die plura , vel pauciora signa quam sex , quantumvis longa , vel brevis sit dies. Excipitur ab hac regula ea sphaeræ obliquitas , in qua poli elavatio excedit gradus 66. cum dimidio ; nam ibi quædam signa nullo modo oriuntur. Non loquor hic etiam de sphaera recta , quia in ea semper æquales sunt ascensiones. Hora autem inæqualis accepta pro eo temporis intervallo , quo medietas cujusque signi oritur , inæqualis omnino est , seu cum ejusdem , seu cum alterius diei horis comparetur , quia non omnes medietates æqualiter ascendunt. Idèd (*p*) Hipparchus Bithynus libro secundo enarrationum ad Arati & Eudoxi Phænomena , Arati & Attali sententiam refellit , existimantium ex ortu signorum horam noctis dignosci posse , quia videlicet inæquali temporis spatio ipsa signa oriuntur. Atque id etiam (*q*) Manilius in Astronomicis eleganti carmine explicavit.

*Nec me vulgatae rationis præterit ordo ,
 Quæ binas tribuit signis surgentibus horas ;
 Et paribus spatiis equalia digere astra.
 Vt parte ex illa , qua Phœbi cœperit orbis ,
 Discedat numerus , summamque accommodet astris ;
 Donec perveniat nascentis tempus ad ipsum ;
 Atque ubi substiterit , signum dicatur oriri.
 Sed jacet obliquo signorum circulus orbe ,*

p Hipparch. lib. 2. cap. 1. & 2. *q* Manlius lib. 3. Astronomicæ.

Atque alia inflexis oriuntur sidera membris ?
 Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
 Ut propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
 In tam dissimili spatio : variisque dierum,
 Umbrarumque modis, quis possit credere in horas
 Omnia signa pari mundi sub lege manere ?
 Adde quod incerta est hora mensura, neque ullam
 Altera pars sequitur, sed sicut summa dierum
 Veritur, & partes surgunt, rursusque recedunt :
 Cum tamen in quocunque dies deducitur astro,
 Sex habeat supra terras, sex signa sub illis :
 Quo fit ut in binas non possint omnia nasci,
 Cum spatium non sit tantum pugnantibus horis,
 Si modo bisseña servantur luce sub omni,
 Quem numerum debet ratio, sed non capit usus :

& quæ sequuntur satis diffusè. Secundo modo, qui
 communior est, & à nobis deinceps usurpandus, acci-
 pitur hora inæqualis pro duodecima parte cujuslibet
 diei, vel noctis artificialis : & tunc istæ horæ sunt æqua-
 les inter se, quia sunt omnes duodecima pars diei ; sed
 dicuntur inæquales, quia horæ unius diei non æquan-
 tur cum horis alterius, neque cum horis nocturnis, nisi
 tantum bis in anno, initio Arietis, & Libræ. Exemplo
 res erit manifesta. Sit dies longior æstivi temporis, cum
 sol oritur hora nona horologii Italici, hunc diem in 12.
 horas inæquales distinguamus, quælibet hora contine-
 bit minuta 75. horam scilicet integram æquinoctia-
 lem, & insuper quadrantem ejusdem horæ. Rursum
 sit dies brevior hyemalis, cum sol oritur hora 15. hic
 dies in horas 12. inæquales divisus dabit singulis horis
 minuta dumtaxat 45. tres nimirum quartas partes ho-
 ræ æquinoctialis. Hora enim 60. minutis constat.
 Ecce quomodo isti dies ad invicem sunt inæquales,
 æstivi namque horas multò longiores habent, quam
 hyemales. Idem de noctibus dicendum est, quarum
 horæ 12. similes æstate breves, hyeme longiores sunt.

Hinc

Hinc (r) Vitruvius Architectus horas solstitiales in Cancri signo amplissimas vocat, brumales verò, horarum brevitates. Et (s) Augustinus libro de vera Religionē; Hora brumalis, inquit, æstivæ comparata minor est. Sic passim apud Poëtas hora æstiva pro longiori, hyberna pro breviori posita reperitur. (t) Martialis æstivam horam pro longissima posuit in hoc Epigrammate.

*Otia, Prisce, brevi poteris donare libello,
Hora nec æstiva est, nec tibi tota perit.*

Apud (u) Plautum cum Simo senex dixisset Pseudolo ebrio:

*Credo equidem potesse te, scelus, Massici montis
uberrimos quatuor
Fructus ebibere in hora una. Hiberna addito.*

Respondit Pseudolus, id est brevissima. (x) Seneca in Agamemnone sic canit,

*Sed cur repenti noctis æstivæ vices
Hiberna longa spatia producunt mora?*

Severinus quoque (y) Boeth. æstivæ noctis agiles horas vocat, dicens,

*Tu, cum fervida venerit æstas,
Agiles noctis dividis horas.*

Ex his perspicuum est, cur istæ horæ dicantur inæquales. Planetariæ autem vocantur, quia per tales horas distinguuntur dominia Planetarum, ut ex Chaldæorum observatione tradit Joannes (z) Stofferinus. Naturales item, & temporariæ appellantur, quia ductu naturæ didicerunt homines juxta temporum variationes ipsas quoque variari.

IV. Hæ sunt horæ, quibus olim omnes ferè gentes utebantur. De Hebræis constat ex Evangelio cum Christus dixit, (a) *Nonne duodecim sunt horæ diei?* De

r Vitruv. lib. 9. c. 9. s August. de vera Relig. cap. 43. t Martialis lib. 12. Plaut. in Pseudolo, act. 5. sc. 2. x Seneca in Agamem. v. 53. y Boethius lib. 1. met. 3. z Stoffer. de usu Astrolabii par. 2. propos. 27. a Ioan. 11. 9.

Græcis testatur Galenus loco citato. Extat & Iuculentum Achillis (b) Tatii Alexandrini de hac re testimonium, qui post erotica scripta de Clitophonte & Leucippe factus est Christianus & Episcopus, teste Suida. Hic in Isagoge ad Arati Phænomena de horis differens ait; Roget aliquis, cur dixerimus solem in æstivo solstitio constitutum horarum 15. facere diem, & in hyberno 9. cum tamen in mechanicis horologiis, & hydrologiis dies perpetuò horis 12. constare videatur Huic ita respondemus. Quemadmodum quilibet homo tam puer quam vir, quinos in manu digitos habet, non tamen æquales: sic eandem habent horæ in diebus ac noctibus, magnitudinis & celeritatis rationem; adeò ut magnarum magnæ sint, parvarum parvæ. Igitur æstivi dies hybernis majores intervallo constant horarum 15. æquinoctialium, quæ in 12. proportione dividuntur. Idem de majoribus & minoribus, tam diebus quam noctibus judicium est. Eundem morem viguisse semper in Græcia ostendunt (c) Constantinus Cæsar cognomento Pogonatus, qui libro primo de re rustica diem & noctem in horas 12. perpetuò dividit: & Secundus Atheniensis Sophista, qui in sententiis diem diffinit duodecim horarum decursum. De Romanis præter alia liquet ex eo (d) Martialis Epigrammate, quo diurnarum horarum distributionem commemorat.

*Prima salutantes, atque altera continet hora,
 Exercet raucos tertia causidicos.
 In quintam varios extendit Roma labores,
 Sexta quies lassis, septima finis erit.
 Sufficit in nonam nitidis octava palæstris,
 Imperat extractos frangere nona toros.
 Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum,
 Temperat ambrosias cum tua cura dapes.*

b Achill. Tattius, sive Strattius Isag. c. 25. circa finem. c Constant. Cæsar. l. 1. Agriculc. c. 7. d Martialis. libro 4. Epigr. 2.

Hanc denique horarum distinctionem sequitur Ecclesia in horis Canonicis. Sic horam primam dicimus, cum post solis ortum duodecima diei pars exacta est: tertiam, cum quarta pars: sextam, cum media. Idem proportionaliter de aliis horis dicendum est. Marcellus Francolinus vir accuratissimè doctus, in fine celeberrimi operis de tempore horarum Canonicarum, tabulas universales composuit totius Europæ usui accommodatas, ad cognoscendam veram & exactam horam cujusque officii quotidie celebrandi, reductis horis inæqualibus ad communes & æquinoctiales.

V. Sed quoniam de horis sermo est, præteriri nullatenus debent præclaræ quædam sanctorum Patrum sententiæ de diei & noctis necessaria vicissitudine, deque admirabili providentia Dei, quæ in ea relucet. (e) Theophilus Patriarcha Alexandrinus, Dies, inquit, & nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrescetes, quod amittunt recipiunt, & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram, bis in anno convenientes: nec manent in eodem statu, sed brevitate, & longitudine horarum momenta discriminant, ut utilem mundo faciant temporum diversitatem. Namque dies ordine & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursus nox recipit quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbe quodam quod paulatim amiserant decrescetes, sensim crescentes accipiunt, creatoris interpretantur sapientiam. Titus (f) Bostrorum Episcopus, hanc diei & noctis alternationem idè necessariam fuisse scribit, quia nox communis est requies omnium animantium. Deinde si semper esset dies, non possemus metiri tempus non divisum in partes: non posset in multis ratio vitæ iniri, & constare: quodque majus est, non esset voluptas luminis fruendi, si non essent tenebræ: lumen

e Theophil. Alexandrinus Epist. 3. Paschali. f Titus Bostr. lib. 2. adv. Marcionios.

enim continuum, neque quod lumen esset, cognosce-
retur. Extra culpam igitur & querelam est nox, nec
quod multa noctu scelera committantur, criminis rea
illa est; animus enim accusari debet, non tempus: nam
si maleficus nocti pareret, dormiret sanè, hoc enina
jubet nox. (g) Dracontius Christianus Poëta fidem
probans resurrectionis, ex hac diei & noctis successio-
ne desumit argumentum. Sic autem canit:

*Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus & cornua colligit ignes,
Et dum ceca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida solis imago.
Lucifero redeunte polo moriuntur & astra.
Nuncius aurora subductus morte diurna
Lucifer extinctas reficit per sidera flammis,
Et hinc nocturnum jubar emicat igne corusco,
Roscida puniceum spargens aurora ruborem,
Ducit ubique diem periturum noctis ab umbris:
Et tamen hac de sole perit, quo missa rubebat.
Sol oculus cœli, famulus super astra Tonantis,
Cujus ab immensis languescunt sidera flammis,
Ne gelidis animetur aquis per cerula Ponti.
Occidit ipse dies super aquora sole cadente,
Et quo demersus, novus a quore manè resurgit:
Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem
Purpureis abscondit aquis, redditque diurnè
Depositum natura suum sub nocte sepultum
Manè resurgentem de fluctibus orbe recepto.*

Sed de hac re nil verbis (h) Tertulliani doctius, nil
elegantius. Dies, ait, moritur in noctem, & tenebris
usquequaque sepelitur. Funestatur mundi honor, om-
nis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent
cuncta: ubique justitium est, quies rerum. Ita lux
amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum
dote, cum sole, eadem & integra & tota universo

g Dracontius in Examet. c. 6. prope finem. h Tertull. de Resur. carnis c. 12.

orbi reviviscit, interficiens mortem suam noctem, ref-
 cindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet exi-
 stens, donec & nox reviviscat cum suo & illa suggestu.
 Agnovit & Dei mirabilem in die, ac nocte providen-
 tiam (i) Theodoretus: Et sanè, inquit, diem & no-
 ctem veluti sorores quasdam videre est, quæ tempo-
 ris spatia ad hominum usus invicem mutuuntur, simul
 & benevolè reddunt. Deficiente enim jam hyeme, &
 novo illucescente vere, quando multi admodum ho-
 minibus circa sua opera labores exoriuntur, ut potè
 profectioes, & peregrinationes, naviumque è portu
 deductiones, quando & mare stratum, & hyberni fri-
 goris rigore liberum est, terraque segetibus superbiens
 agricolam ad culturam vocat, & plantæ hortulanam
 ad putationem, purgationem, rigationem, & sarritionem
 invitant: tunc inquam, dies operationis tempus
 hominibus. augens à nocte horas mutuo sumit; & pau-
 latim quidem eas recipit, ne nimio augmento iis no-
 ceat, qui ejus opera ad res suas conficiendas utuntur.
 Ubi verò ad medium æstatis perventum est, desinit
 quidem mutuo sumere, mox verò debiti solutionem
 aggreditur, adeò ut hanc nec vel in unici diei mo-
 ram procrastinando rejiciat. Paulatim autem, & sen-
 sim, quemadmodum ante acceperat, ita quod acce-
 ptum est, reddit. Deinde ubi autumnii tempore nocti
 æqualis factus est, se hac minorem fieri non pudet,
 longam quietis opportunitatem conficiens. Cum enim
 frigoris, pluviarum item, luti & cœni molestia domi
 desidere cogimur, nox ipso die multò nobis jucundior
 est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his spatiis
 absolvitur, nec minorem quàm dies, nox hominibus
 utilitatem confert. Nam si lux quædam perpetua nul-
 lo alio intercedente medio permansisset, certè nec an-
 norum orbis, nec mensium numerum discere, vel edo-
 cere potuissemus; sed unice illa dies continua totius

i. Theodoret. ser. 1. de providentia.

præsenti sæculi mensura fuisset, qualem nimirum futuri illius sæculi conditionem fore credimus. Illum quippè diem sine vespero fore, & omni alia successione cariturum esse, edocti sumus. Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

Dies in quatuor præcipuas partes divisa ab Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid vigiliæ sint. Quota hora quodlibet Officium celebrandum. Quot sint partes Officii.

I. **R**ursum Antiqui diem & noctem in quatuor partes æquales inter se dividere solebant, quarum singulæ ab ultima hora inclusa nomen acciperent. Prima enim pars horam primam, secundam, & tertiam continens, Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam trium, quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Tertia septimæ, octavæ, & nonæ, Nona: Quarta à decima usque ad duodecimam, ultima, & duodecima appellabatur. (a) Cornelius Jansenius, Victor Geselinus, & alii aliter explicant hanc diei partitionem in quatuor sectiones, sed errant toto cælo, ut ostendit eruditissimus (b) Francolinus, quem consulat curiosus lector: nolo enim actum agere. Porro istæ horæ insigniores præ cæteris erant in rebus humanis, nam teste (c) Tertuliano, diem distribuere, negotia distinguere, & publicè resonare solebant; Semper, & ubique, ait ille, & omni tempore orandum, tamen tres istas horas Tertiam, Sextam, & Nonam, ut insigniores in rebus humanis quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, solemniores fecerunt in oratio-

a Cornel. Jansenius in Conc. Evang. cap. 143. Victor Geselin. in notis ad Hym. 1. Prudentii Cath. b Francolin. de temp. hor. Canonic. c. 21. c Tertul. de jejun. cap. 10.

nibus divinis. Quare & frequentior earum mentio in sacris & profanis Auctoribus habetur: & his duntaxat utebantur Antiqui in designando tempore non solum orationis, celebrationis Missæ, solvendi jejunii, sed & aliarum rerum. Illud autem hoc loco notandum est, quod jam dicta trium horarum intervallâ communiter olim pro una hora accipiebantur. Sic quæ de hora tertiâ à priscis Scriptoribus notantur, non præcisè de hac hora, sed de prima etiam, & secunda intelligi debent, ita ut sub tertiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad ipsam tertiam comprehendatur. (*d*) Censorinus de die natali, Veteres, inquit, diem quadripartito, sed & noctem similiter dividebant. A Græcis quoque usurpatam hanc distinctionem constat ex Pausania in Messenicis, Suida verbo *προῦδος* & (*e*) Onofandro in Strategico. Etiam Levitas apud Hebræos servasse noctis vigilias, quas Græci *φυλακὰς* vocant, & ternarum horarum observationem habuisse, Divus (*f*) Augustinus asseverat. Legendus (*g*) Baronius, qui primo Annalium hanc doctrinam luculenter confirmat. Favent & plurimæ sacrorum (*h*) Canonum sanctiones. Marcus (*i*) Varro, quem refert & probat Carolus Sigonius, Cosconius, inquit scribit in actionibus Prætorem Accenso jubere solitum; horam esse tertiam, Accensum inclamare horam esse Tertiam, Meridiem, & Nonam. Erant autem Accensi administri magistratuum ab acciando, id est vocando, dicti. Duodecim tabulis, ait *k* Plinius, ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus est & meridies, Accenso Consulium id pronunciante. Id verò quo ritu fieret Barnabas (*l*) Briffonius in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet (*m*) Chrysofomus quod

d Censorin. cap. 10. *e* Onofand. strateg. cap. 10. §. 3. *f* Aug. lib. 40. quæst. q. 4. sup. Num. *g* Baron. an. 34. nu. 162. & seq. *h* c. nocte, c. solent, c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin. dist. 44. & c. 1. dist. 75. *i* Varro l. 5. de Lingua Latina. Sigon. l. 1. de judiciis cap. 9. *k* Plin. lib. 7. c. ult. *l* Briffon. de form. lib. 5. *m* Chrysof. hom. 59. ad pop. Antioch.

Monachi in quatuor partes diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, Psalmodiis & Hymnis Deum venerantur. S. (n) Benedictus in Regula iis, qui levioris culpæ rei sunt, pœnam excommunicationis imponens, non illius, quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius Monasticæ & Regularis, qua Monachus solius mensæ participatione privatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensura, vel hora, qua præviderit Abbas ei competere: ut si, verbi gratia, fratres reficiant sexta hora, ille nona; si fratres nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris qui peccavit, à sexta ad nonam rejicit, nulla facta mentione septimæ vel octavæ horæ intermediæ. Talis enim erat apud veteres consuetudo, ut iis solummodo solemnioribus horis ut plurimum uterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nullâ intermediâ invenies apud (o) Senecam. Consentit huic divisioni (p) Prudentius his versibus:

*Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta devexo superest in axe
Portio lucis.*

Princeps (q) Apostolorum post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur viros Religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum observatione sunt item qui concilient Evangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia crucifixum dicat, Joannes sexta: de qua controversia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum (r) Francolinum post (s) Doctores scholasticos, & Interpretes Evangeliorum.

II. Porrò hæc divisio diei & noctis in quatuor partes, quæ singulæ ternas continent horas, apud mili-

n S. Bened. Reg. c. 24. o Senec. Epist. 722. p Prudent. Kathim. Hym. post jejun, q Act. 2. 16. r Francolin. c. 22. & 23. s Theologi in 3. p. q. 46. art. 9.

tes, teste (t) Vegetio, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Græci observabant, ut ex (u) Ænea vetustissimo Scriptore in Commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, *περὶ ἡμεροσκοπιῶν* de diurnis speculatoribus, & *φυλακῶν κατὰ τάσας* de constitutione vigiliarum. Docet (x) Lipsius diligentissimus antiquitatis rimator, Romanum morem fuisse totas cohortes & turmas ponere in stationibus; non unum, aut alterum militem, ut quos hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At (y) Modestus de singulis centuriis quaternos equites, & quaternos pedites excubitum fecisse scribit. Plura de hac re Antonius (z) Valtrinus libro quarto de re militari, & Vvolfrangus (a) Lazius libro item quarto commentariorum Reip. Romanæ. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios adverte, quod tesseram, vel signum à Tribunis, sive Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, ut (b) Polybius docet. Ipsæ excubiæ, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. (c) Augustinus, Vigiliæ spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius (d) Presbbyter apud eundem Augustinum; Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Lucanus. (e)

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Hunc autem versum Ludovicus de la (f) Cerda ad librum nonum Æneidos Virgilianæ sic interpretatur, ut existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam & secundam vigiliam: secundos tertiam & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re

z Veget. de re militari l. 3. c. 8. u Æneas de retract. cap. 6. & 22. x Lipsius lib. 5. de militia Romana dialog. 8. y Modestus lib. de vocabulis rei milit. Valtrin. lib. 4. c. 6. a Lazius lib. 4. c. 3. b Polybius lib. 6. c Aug. in Psalm. 89. d Eradius creditus Aug. serm. 14. de verbis Domini. e Lucan. lib. 5. f Cerda in Virgil. lib. 9. Æn. v. 164.

clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, ut patet. Sed pergo. Silius Italicus: (g)

*Mediam sonitu cum buccina noctem
Divideret, jamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.*

Propertius. (h)

*Et jam quarta canit venturam buccina lucem,
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa, cadunt.*

Seneca in Thieste. (i)

*Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum*

Frontinus, (k) Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium divideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula invenio in (l) sacris libris. Arnobius (m) junior, Custodia una, ait, quarta pars noctis est: ergo prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantu transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione (n) Euthymius Zigabenus Auctor Græcus, (o) & Paschasius Ratbertus noctis vigilias distinguunt. (p) Moschus item Poëta Venerem somnum immisisse Europæ fingit, cum tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, noctuque vigilandi laborem, ut singulis trihoriis mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta, hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia inventionis S. Stephani, Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Se-

g Silius lib. 7. h Propert. l. 4. eleg. cui tit. est Tabulæ Tarpeia. i Senec. Thiest. v. 799. k Frontin. lib. 1. c. 5. l 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 13. Isai. 22. Exod. 14. Iudic. 7. 1. Reg. 11. Matth. 14. Luc. 2. m Arnob. in Ps. 129. n Euthy. in Ps. 129. o Pasch. lib. 7. in Matth. c. 14. p Mosc. Idyll. 2.

Secunda durabat usque ad mediam noctem, de qua (g) Livius; Signo secundæ vigiliæ convenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia usque ad horam nonam protrahebatur, de cujus initio sic canit Seneca: (r)

*Partes ferè nox alma transferat duas,
Clarumque septem verterant stella jugum.*

Quarta, quæ dicebatur matutina, usque ad ortum solis durabat, & de hac sic cecinit Statius: (s)

*Quarta soporiferæ superabant tempora noctis,
Cum vacua nubes, & honor non omnibus astris,
Afflatusque fugit curru majore Bootes.*

Solus (t) Euripides præter aliorum morem, noctem in quinque vigiliis partiri videtur: nam in Rheso quintæ vigiliæ meminit circa auroram Viderint doctiores. Magister (u) Historiæ scholasticæ, nescio quo fundamento scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intemptum, in qua adolescentes: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noister aliis nominibus insignivit, dum nos exhortans ad vigilandum, dixit, (x) *Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an galli cantu, an manè.*

III. Olim Christiani diebus jejuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti usque ad Nonam, & in Quadragesima usque ad Vesperas in eadem Ecclesia sine cibo & potu perseverabant orantes & psallentes. Hinc vigiliarum, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanavit, ut docent (y) Isidorus, Rabanus Maurus, & antiquissimus Tertullianus, apud quem solvere stationem idem est ac jejunium solvere, quæ loquendi formula utitur etiam (z) Cassianus. Sanctus autem Gregorius certas Urbis Ecclesias stationibus assi-

g Livius l. 7. dec. 1. r Sen. Troad. v. 437. s Statius l. 11. Theb. r Euripid. in Rheso. v. 543 & 563. u Magist. cap. 75. Hist. Evang. x Marc. 13. 35. y Isid. lib. 6. origin. Raban lib. 2. de instit. Cleric. 18. Tertull. lib. de jejunis cap. 12. de orat. c. ult. ad uxorem, & alibi, z Cassian. coll. 21. cap. 29.

gnavit, & diebus quoque solemnioribus stationes fieri usque ad Sextam iussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus statis diebus fidelium concursus fieri solet: quamvis nocturnæ vigilantium excubiæ, & diurnæ stationes refrigerante charitate sublatae nunc sint, sola jejunii abstinentia permanente. Gabriel (a) Albaspinæus, Episcopus Aurelianensis in suis observationibus de veteribus Ecclesiæ ritibus adversus Pamelium, conatur ostendere stationes à jejuniis differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Christianis in stationibus facta esse præter jejunia; cujusmodi sunt ad Ecclesiam convenire, & in ea commorari usque ad horam statutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus pœnitentiæ corpus affligere, ac denique sumere Eucharistiam. Clarius de hac re Dionysius Petavius in notis ad Epiphanium, ubi de veteribus Ecclesiæ ritibus, ad expositionem fidei pag. 356. Nam quædam stationes cum jejuniis conjunctæ erant, quando videlicet fas erat fidelibus soluta statione, quæ durabat usque ad Nonam, cibum sumere: quando verò jejunium prorogabatur usque ad Vesperam, sicut in Quadragesima, tunc aliud erat jejunium, aliud statio; quia videlicet statio hora nona, jejunium ad Vesperam solvebatur. Et priora quidem Tertullianus semijejunia vocat, lib. de jejuniis cap. 13. ac si plenum jejunium usque ad solis occasum producendum foret. De vigiliis verò, quod attinet ad historicam veritatem, legendus (b) Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta necessario prænotanda fuerunt, ut sciret lector quid dies, quid nox sit; quæ horæ æquales, & inæquales; quid Prima hora Canonica, quid Tertia, quid Sexta, quid Nona; quale Matutinum tempus,

a Albaspin. lib. 1. observat. 16. b Baron. to. 1. Ann. an. 51. num. 68. & seqq. to. 8. an. 490. num. 320. num. 36. 37. & in. Rom. Martyrol. die 5. Januarii.

quale Vespertinum, quid Vigiliæ nocturnæ, quid divinæ stationes. Ut igitur paucis verbis colligamus quam sit hora legitima cujusque officij celebrandi, dicimus regulariter Primam prima diei hora, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona, Vesperas undecima, Completorium duodecima persolvi debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hæc tempora existimamus, ita ut Primæ prima dumtaxat diei hora, Tertix secunda & tertia; Sextæ quarta, quinta & sexta; Nonæ septima, octava & nona; Vesperis decima & undecima; Completorio sola duodecima assignentur. Hujus extensionis exemplum patet in (c) Regula S. Benedicti; Nam S. Pater æstivo tempore Nonam agi temperius præcipit mediante octava hora; hyberno autem dici tertiam jubet hora secunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora est initium crepusculi matutini: & nocturnæ synaxis, media nox vel hora secunda post mediam noctem, sive hora una ante lucem, ut clarius ex dicendis infra constabit.

IV. Ceterum in fine hujus capituli id obiter examinandum occurrit, quot sint partes divini Officij. Potest autem multiplex responsio dari pro varia quæsti acceptione. Et primò quidem dividitur Officium in duas partes, majores, & minores. Majores sunt Nocturnum, Laudes, Prima, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium: Minores, Psalmi, Hymni, Cantica, Versus, Antiphonæ; Lectiones, Responsorialia, Collectæ, & aliæ res ejusdem generis, lex quibus unumquodque officium coalescit. Secundò dividitur totum Officium in Nocturnum, & Diurnum. Nocturnum secundum quosdam quatuor partes comprehendit, Vesperas, Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim, quatuor Officia vel absente sole, vel circa ejus occasum antiquitus persolvi solebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam, Vesperæ, & Completorium ad diurnæ fer-

vitutis pensum; Nocturni autem, & Laudes ad Nocturnam synaxim pertinent, sive unum duntaxat Officium, sive duplex efficiant, quam controversiam initio capituli quinti solvemus. Dico tertio, diurnas preces in Matutinas, & Vespertinas distribui. Et quidem abusus, & vulgi acceptio, Primam, Tertiam, Sextam & Nonam matutino; Vesperas, & Completorium vespertino tempori assignant. At peritiorum sensus, sacrorumque Canonum sanctiones ad pomeridianum & vespertinum tempus etiam Nonam adjungunt. Aliarum Officiorum divisiones à varietate temporis desumuntur: quo pacto dicimus aliud esse Officium feriale, aliud Festivum; aliud Quadragesimale, aliud Paschale, quorum omnium rationem, & causam Durandus in Rationali, & antiqui Patres, Isidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alii in suis Tractatibus de divinis Officiis doctè & eruditè explicarunt.

CAPUT IV.

DE NOCTURNIS VIGILIIS,

§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam Ethnicos nocturnas vigiliis celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio ut mysticæ fugentur tenebræ.

I. **B**enè se res habet, ut verba usurpem (a) Salviani viri sanctissimi: jacta sunt fundamenta operis piæ molitione cœpti, & divini Officii amore suscepti. Jam ipsius Officii majores partes explicare aggredior à nocturnis vigiliis incipiens. Tametsi enim à primis Vespertis Ecclesiastica dies, quoad solemnem horarum Cano-

a Salvian, initio l. 3. de gub. Dei.